

Справа „Зданока проти Латвії” („Zdanoka v. Latvia”)

У рішенні, ухваленому 16 березня 2006 року у справі „Зданока проти Латвії”¹, Суд постановив, що:

- не було порушення ст. 3 Першого протоколу до Конвенції (право на вільні вибори);
- не було необхідності розглядати окремо питання щодо можливого порушення ст. 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднань);
- не було необхідності розглядати окремо питання щодо порушення ст. 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Обставини справи.

Заявниця Тетяна Зданока, 55-річна громадянка Латвії, проживає у м. Ризі. Зараз вона є депутатом Європейського Парламенту.

Скарга стосувалася того факту, що заявниці заборонили брати участь у виборах у Латвії з огляду на її колишнє членство у політичній партії, яка була згодом визнана неконституційною, та її діяльність у складі цієї партії.

У 1971 році п. Зданока стала членом Комуністичної партії Латвії (далі – КПЛ), яка була регіональним підрозділом Комуністичної партії Радянського Союзу (далі – КПРС). У 1990 році заявницю було обрано депутатом Верховної Ради Латвійської Радянської Соціалістичної Республіки. Після проголошення незалежності Латвії у травні 1990 року КПЛ, котра взяла участь у двох невдалих спробах державного перевороту, була проголошена неконституційною та розпущена рішенням Верховного Суду Латвії від 10 вересня 1991 року.

У 1993 році заявниця очолила «Рух за соціальну справедливість та рівні права в Латвії», який зрештою трансформувався у політичну партію «Рівні права». В 1997 році п. Зданоку було обрано до Ризької міської ради, а в 1998 році вона спробувала висунути свою кандидатуру на виборах до парламенту. Проте Центральна виборча комісія (далі – ЦВК) постановила, що її кандидатура не відповідала вимогам виборчого законодавства Латвії, згідно з яким особи, які «брали активну участь» у діяльності КПЛ, після 13 січня 1991 року були визнані такими, що не можуть бути обраними до

¹ Це рішення постановлене Великою палатою Європейського суду з прав людини внаслідок перегляду в порядку ст. 43 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод рішення його палати від 17 червня 2004 року, яким було визнано наявність порушення прав заявниці.

парламенту. Заявниця зняла свою кандидатуру, оскільки через неї могло бути відмовлено в реєстрації цілого списку кандидатів від політичної партії, в лавах якої вона балотувалася до парламенту.

За скаргою Генеральної прокуратури Ризький міський суд (Riga Regional Court) ухвалив рішення, в якому постановив, що заявниця брала участь у діяльності КПЛ після 13 січня 1991 року. 15 грудня 1999 року це рішення було підтверджено в апеляційному порядку Палатою у цивільних справах Верховного Суду Латвії (далі – Палата у цивільних справах). З моменту набрання чинності цим рішенням заявниця втратила право бути обраною, а також свій мандат у Ризькій міській раді. Вона оскаржила судові рішення до Касаційної палати Верховного Суду Латвії, проте її скаргу було визнано неприйнятною.

Заявниця намагалася висунути свою кандидатуру на виборах до парламенту у 2002 році у виборчому списку кандидатів від блоку «За права людини в об'єднаній Латвії». Проте, посилаючись на рішення Палати у цивільних справах від 1999 року, ЦВК викреслила її прізвище з цього списку.

Згодом п. Зданок очолила список кандидатів у депутати від зазначеного блоку до Європейського парламенту на виборах 2004 року і була обрана до цього органу.

Зміст рішення Суду.

Заявниця скаржилася на порушення її права висувати свою кандидатуру на виборах внаслідок позбавлення її права бути обраною. Вона стверджувала про порушення ст. 3 Першого протоколу до Конвенції, оскільки відповідно до ч. 6 ст. 5 Закону «Про вибори до парламенту» 1995 року (далі – Закон) її позбавили можливості висувати свою кандидатуру на виборах до парламенту Латвії на тій підставі, що вона «брала активну участь» у діяльності КПРС (КПЛ) після 13 січня 1991 року. Крім того, заявниця зазначала, що їй неможливість бути обраною як до парламенту Латвії, так і до місцевих рад суперечила ст. 10 та ст. 11 Конвенції.

Суд вважає, що оспорюване виборче законодавство мало за мету не стільки покарати тих осіб, які провадили активну діяльність у складі КПЛ, а насамперед захистити чистоту демократичного процесу шляхом усунення від участі у роботі законодавчого органу тих осіб, які брали активну та керівну участь у діяльності партії, прямо пов'язаної зі спробами насильницького повалення новоствореного демократичного режиму.

З огляду на вирішальні для «виживання» демократії в Латвії події після 13 січня 1991 року, національний законодавчий орган цілком обґрунтовано припускав, що

лідери КПЛ займуть антидемократичну позицію, допоки вони своєю діяльністю не спростують таку презумпцію, зокрема, активно відмежовуючись від КПРС та КПЛ на той час або ж у майбутньому.

На думку Суду, стійка позиція органів влади Латвії стосовно того, що навіть зараз становище заявниці, яке вона займала у КПЛ, поряд із її участю у подіях 1991 року, все ще було підставою для її позбавлення права висувати свою кандидатуру на виборах до національного парламенту, не суперечила вимогам ст. 3 Першого протоколу до Конвенції.

Суд вважає, що застосування до заявниці ч.6 ст.5 Закону, яка передбачає позбавлення права бути обраним для тих осіб, які брали активну участь у діяльності КПЛ у період часу від 13 січня 1991 року і до розпуску цієї партії, не було довільним чи непропорційним. Більше того, поведінка п. Зданоки за останні роки чи зараз не давала підстав вважати, що застосований обмежувальний захід застосовувався лише через її політичної позиції у 1991 році у критичний період для боротьби Латвії за “демократію через незалежність”.

Такий обмежувальний захід навряд чи міг би вважатися прийнятним у контексті політичної системи у державі із встановленими протягом багатьох десятиліть чи століть традиціями демократичних інститутів. Проте він може вважатися прийнятним в Латвії з огляду на історично-політичний контекст, який обумовив законодавче закріплення такого обмежувального заходу та його застосовуваність і підтвердив наявність загрози для нового демократичного порядку у разі відродження ідей, які за наявності сприятливого ґрунту могли призвести до відновлення тоталітарного режиму. Суд взяв до уваги контекст цієї справи. Зокрема він зазначив, що Латвія, разом з іншими країнами Балтії, втратила незалежність у 1940 році внаслідок поділу Центральної та Східної Європи, погодженого Німеччиною з Радянським Союзом та закріпленому у секретному протоколі до Пакту Молотова-Ріббентропа – угоді, яка суперечила загально визнаним принципам міжнародного права.

Таким чином, Суд вважає, що у цій справі національні органи влади Латвії – як законодавчі, так і судові – могли краще оцінити загрози для встановлення й охорони демократичного правопорядку. Їм повинна бути надана свобода оцінювання потреб латвійського суспільства на шляху формування впевненості у нових демократичних інститутах, включаючи і національний парламент, і для того, аби відповісти на питання, чи оспорюваний обмежувальний захід все ще був необхідним для задоволення таких потреб. Суд не вбачає довільності чи непропорційності у такій

оцінці. З огляду на це Суд надав особливої ваги тому факту, що парламент Латвії періодично переглядав ч.6 ст.5 Закону, зокрема останній такий перегляд мав місце у 2004 році. Крім того, Суд зазначив, що Конституційний суд Латвії (далі – КСЛ) у своєму рішенні від 30 серпня 2000 року уважно дослідив історичні та політичні передумови прийняття такого Закону і не вважав встановлене цим Законом обмеження права бути обраним ані довільним, ані непропорційним на той час, тобто через дев'ять років після подій даної справи.

Також Суд відзначив, що КСЛ у зазначеному рішенні вказав, що парламент Латвії повинен був встановити тривалість застосування такого обмеження у часі. У світлі цього застереження навіть якщо Латвія переступила межу оцінювання, встановлену ст. 3 Першого протоколу до Конвенції, на парламент Латвії було покладено обов'язок постійного перегляду законодавчого обмеження права бути обраним задля зняття цього обмеження в майбутньому. Такий висновок видається ще більш обґрунтованим з огляду на зростання стабільності в Латвії, між іншим у зв'язку з її повною європейською інтеграцією. Отже, неспроможність законодавчого органу Латвії вжити дієвих заходів для виконання зазначеного обов'язку могла спричинити неоднозначність у вирішенні справи Судом.

Тому Суд постановив, що не було порушено ст. 3 Першого протоколу до Конвенції.

З огляду на обставини справи Суд не вважає за необхідне окремо досліджувати скаргу заявниці на предмет можливого порушення ст. 11 Конвенції. Крім того, не було аргументовано вимогу заявниці про окреме дослідження її скарги про неможливість висувати свою кандидатуру на виборах крізь призму можливого порушення ст. 10 Конвенції.